

V
37
8

IZVESTJA

muzejskega društva za Kranjsko.

Uredil

Anton Koblar,

društveni tajnik.

Izdalo in založilo »Muzejsko društvo za Kranjsko«.

Letnik VIII.

V Ljubljani 1898.

Natisnila J. Blasnikova tiskarna.

Č 185

N L 205 / 1970

IZVESTJA

Muzejskega društva za Kranjsko.

Letnik VIII.

1898.

Sešitek 1.

K petdesetletnici slovenske narodne zavednosti.

V spomin na l. 1848.*) spisal Anton Globočnik pl. Sorodolski.

Pred letom 1848. se Slovenci še niso zavedali svoje slovenske narodnosti. Prešeren in drugi možje, ki so pred l. 1848. kaj pisali v slovenskem jeziku, so se čutili Kranjce, Štajarce itd., in tudi Bleiweis je bil le bolj kranjskega mišljenja, ko je l. 1843. začel izdajati »Novice«.

Prvi Kranjci, ki so se smatrali Slovence in Slovane, so bili nekateri kranjski dijaki, ki so prišli začetkom petega desetletja iz Karlovca na ljubljanski licej. Ti mladeniči so bili na Hrvatskem priče, ko se je začelo vsled groznega madjarovanja razvijati ilirstvo po Gajevih »Novinah« in »Danici« tudi v javnem življenju.

Trojica teh s Hrvatskega došlih slovenskih dijakov, ki so vsi pozneje vstopili v ljubljansko bogoslovno semenišče, je začela vplivati na svoje sošolce in znance v narodnem smislu. Najodločnejši med njimi je bil Jeran. Na ta način sem se tudi jaz navzel tega novega duha. Stanovala sva namreč z Luko Jeranom kot dijaka skupaj jedno leto (1841/2). Že v prvih tednih me je vnel za narodno stvar in me »pohrutil«, ali »kroatisch zugeschnitten«, kakor mi je profesor Martinak rekel, ko sem se začel podpisovati s »č« namesto s »zh« ali »tsch«.

*) Po mojih poročilih sta nekaj teh podatkov že obelodanila gg. Apih in Vencajz.

Pisatelj.

Jeran je kot bogoslovec vplival tudi na Bleiweisa, kateri ga je l. 1843—1846 večkrat poiskal zaradi pojasnil v jezikovnih zadevah v semenišču.

Tako je bilo tisti čas v Ljubljani. Drugod med Slovenci tudi ni bilo boljše. Na Štajarskem so bili jedini zavedni Slovenci dr. Muršič, dr. Kranjc in dr. Kočevar, na Koroškem Einspieler in Majar, v Gorici Doljak in v Trstu Vesel-Koseski. Na Češkem, Slovaškem in Hrvaškem je bila pa narodnostna ideja že bolj razvita, kakor sem se prepričal iz pogovorov z dijaki iz onih slovanskih dežel, ko sem prišel l. 1844. na dunajsko vseučilišče. Med slovenskimi akademiki sta bila samo dva, namreč Peter Kosler in Matej Cigale, prošinjena narodnega duha. Tema dvema sem se pridružil tudi jaz in ž njima sem obiskoval kavarno pri Bajerju na Alserci, nasproti bolnišnice, kjer so se shajali slovanski somišljeniki do l. 1845., pozneje pa pri Gerloviču v mestu na Kmetskem trgu. Redno smo se shajali ob petkih, ker so ta dan prihajale »Novice«, v katerih so nas posebno navduševale Koseskijeve pesmi. Ko sta l. 1846. Kosler in Cigale svoje studije dovršila in odšla z Dunaja, sem jaz sam izmed Slovencev občeval z drugimi Slovani in jim pomagal prirejati slovanske zabave, s katerimi so začeli Slovani tačas nastopati na Dunaju.

Jedna teh zabav je bil prvi slovanski koncert ali »Beseda«, katero smo priredili po zimi l. 1846/7. Pele naj bi se pesmi v raznih slovanskih jezikih. Drugim Slovanom izvršitev tega sklepa ni delala dosti preglavice, ker so imeli na Dunaju dovolj domačih umetniških močij. Čehi so dobili za prvi tenor svojega rojaka na dvorni operi in Hrvatom se je ponudila ravno tako izborna moč na dunajskem gledališču, toda slovenskega umetnika nisem poznal na Dunaju nobenega, ki bi si upal stopiti na pevski oder, čeravno smo dijaki v družbi na »Kostanjevici« (Landstrasse) vsak večer prepevali domače pesmi. Slednjič sem izvedel, da je na Dunaju neki Legat, računski uradnik, doma iz Ljubljane, ki je prejšnje leto v

nekem župnišču na Kranjskem tako izvrstno prepeval, da so vsi strmeli. Hitim k njemu in ga poprosim, da naj on pomaga pri koncertu. Bil je takoj pripravljen sodelovati, le to je obžaloval, da ni imel za koncert primerne slovenske pesmi. Nato sem hitel domov in mu prinesel svojo pisano pesmarico. Izbral si je iz nje pesem »Popotnik«, pripomnil pa, da jo bode pel po nekem švedskem napevu. To seveda meni ni bilo prav všeč, vendar sem si mislil: bolje nekaj, kot nič, naša domovina bode na »Besedi« vendar zastopana. »Popotnika« so vsprejeli kot kranjsko pesem v vsposed in objavili smo, da priredimo prvi slovanski koncert. Povabljeni so bili samo gostje brez vstopnine. Razposlali smo povabila vsem znanim in na Dunaju bivajočim Slovanom; ker se je Anastasij Grün tačas ravno mudil na Dunaju, sem nesel tudi njemu povabilo v hotel. Koncert je bil v Jožefovem predmestju in poslušalcev se je vse trlo, da je bila prostorna dvorana prenapolnjena. Ugodni uspeh koncerta nam je obilo poplačal naš trud. Točka za točko se je izvajala izvrstno. »Popotnika« je pel Legat tako čarobno, da so ga gostje najbolj občudovali ves večer kot umetnega pevca. Imel je jako čist in krepek bariton in prav ta večer je bil izborni pri glasu. Pozneje je postal Legat glavni tajnik dunajskega moškega pevskega društva.

Slovinci smo bili presrečni, ko smo se vračali od koncerta čez »Glacis« na našo »Kostanjevico«. Naše veselje se je pa drugi dan še povečalo, ko smo čitali v dunajskih časopisih, kako je vse hvalilo kranjsko narodno pesem. Vender vsako veselje ima rado kako nepovoljno posledico in tako je bilo tudi tu.

»Novice«, ki so tudi prinesle poročilo o koncertu, so imenovale P. prestavljavca pesmi »Popotnik«, kar pa Str—u ni bilo všeč, ker je sebe proglasil za prestavljavca. Temu je pa zopet odgovoril P. z neko prav humoristično in zbadljivo pesmijo, ki sicer ni bila tiskana, vendar med znanci razširjena. Da se je pa znana nemška pesem »Ich komme von Gebirgen her« in s švedskim napevom proglašala kot kranjska narodna pesem, nad tem se seveda nihče ni izpodtikal!

Jednako zanimanje, kakor koncert, je provzročil tudi Slovanski ples, katerega smo priredili l. 1847. Bili so sicer taki plesi prirejani že v poprejšnjih dveh letih, a v malih prostorih, n. pr. »zur Birne«. To leto je bilo pa podjetje veliko večje in ples se je napravil v novih dvoranah »Sofienbadsäle«. Zvršil se je sijajno. Pričujočih je bilo več nadvojvod, srbski knez Miloš in njegov sin, vladika črnogorski in drugi. Darila za dame so bile pahljače s slikami slovanskih narodnih noš, katere sem jaz razdeljeval pri vhodu na plesišče. V denarnem oziru pa nismo bili tako zadovoljni. Primanjkovalo nam je čez 1000 gld., za kateri znesek nas je šestorica še tisto noč morala ravnatelju dvorane podpisati akcept, da svoto v treh dneh plačamo. S tem se nam pa večer ni skalil, ker sta nam še tisti večer darovala dva dostojanstvenika 100 gld. Knezu Milošu, ki nas je očaran gledal, ko smo njemu priljubljeno »kolo« plesali, je pa dr. Kuretić razložil naš položaj, na kar nam je takoj podaril 200 gld., čeravno nam je bil že prej za povabilo 100 gld. dal.

Nastopno leto (1848) se nam je Slovanski ples pa tako dobro obnesel, da smo stroške pokrili, plačali dolg prejšnjega leta in da nam je še nekaj ostalo v dobrodelne namene.

Ti mirni časi so spomladi l. 1848. minuli. Rahlo se je tresel že prej Metternichov absolutistični sistem, tega leta se je pa zdobil popolnoma. Že ustanovitev akademije znanosti (Szecheny) v Pešti (1825), rogoviljenje Bathianya, Ötwöša in Košuta v ogerskem deželnem zboru (1845), napitnica nadvojvode Ivana v Kolinu, ko je dejal: »Ne Prusija, ne Avstrija, ampak zjedinjeno Nemštvo naj živi!« (1842), izvolitev skraja narodno zavzetega papeža Pija IX. (1846), osnovanje Juridičnega bralnega društva na Dunaju, razni spisi Grūna, Andrianija, Šuzelke, Kurande itd., vse to je pripomoglo, da sta se na Ogorskem, v Italiji in na Nemškem vedno živahneje oživljala liberalni in narodni čut. Ko je pa še 26. februarja 1848 v Parizu izbruhnila revolucija in se ustanovila republika, se je pa tudi pri nas začelo vedno glasneje šepetati, da je neohodno potrebna preustrojitev avstrijske države.

Posebno je pa razburil v Avstriji javno življenje govor, katerega je dne 3. marca imel Košut v ogerskem deželnem zboru. Ta govor se je razdelil na vse strani v tisočih izvodov. Na Dunaju so se videli precej drugi dan, v Gradcu pa dne 6. marca po ogljih nabiti hujskajoči oklici. Nižjeavstrijski stanovi, meščani in obrtniki dunajski so v tem smislu vložili prošnje dne 9. marca, katerega gibanja ni bila več v stanu pomiriti uradna izjava, ki je izšla po časnikih dne 10. marca.

V Pragi je bilo dne 11. marca v Vaclavski kopelji politično zborovanje. Na Dunaju so pa napravili vsled vpliva Juridičnega bralnega društva v avli zborovanje vseučiliščniki dne 12. marca. Sklenili so adresu na cesarja in da naj dijaki drugi dan, ko se otvori stanovski zbor, izsilijo dostop v zbornico ter napravijo, da bodo razprave javne. Poprej je pa že tudi licealni katehet dr. F ü s t e r, naš rojak, pri pridigi v vseučiliški cerkvi (bila je ravno nedelja) navduševal mladino za politično probujenje.

Dne 13. marca bi se bili imeli pričeti na vseučilišču semestralni izpiti. Jaz sem šel ob 10. uri dopoludne na vseučilišče, da bi napravil brž izpit iz nacionalne ekonomije, ker sem bil namenjen potem ob najstih iti v deželno hišo, kakor smo bili v avli sklenili prejšnji dan. Toda kako sem se začudil, ko ondi nisem družega našel, kakor dr. Giskro, poznejšega ministra, ki mi je povedal, da so izpiti odloženi!

Nato sem hitel proti deželni hiši. V »Wollzeile« prigalopuje mimo mene naš peti dragonski polk, na trgu sv. Štefana pa general Schlick z dvema baterijama. Ko sem prišel na Mihaelski trg, mi zaradi velike gnječe ni bilo več mogoče iti v Gosposke ulice, moral sem iti po Schauflerici, pa sem se tudi tû že komaj preril. Naletel sem na gručo mladeničev, ki so nosili na ramenih Poljaka doktoranda Burjana. Ta je pred Metternichovim stanovanjem na Ballplatzu imel govor za prostost in mirno postopanje. Skozi okna so gledali kneginja Metternich, njena sinova in vseučiliški asistent dr. Škedl, ki je enega njenih sinov pripravljaj za izpit. Ta naš rojak mi je

pozneje, ko sem ga vprašal, kaj je rekla kneginja takrat, ko je videla to vrvenje po ulicah, povedal, da se je čudila, kako more kak doktorand tako preprost biti, da se da po mestu nositi. Revica si takrat pač ni mislila, da bo morala še tisti večer preoblečena s celo rodbino bežati z Dunaja.

Na drugih krajih je bil pa položaj že vse bolj resen. Stanovsko hišo so zasedli dijaki že ob devetih ter so brali raz vodnjaka Košutov govor, h kateremu so delali Fischhof, Hermann in Böhm svoje opazke in dokazovali, da se vsem tem potrebam mora zadostiti tudi pri nas. Vsled tega je ljudstvo, ki je po sili vdrlo v dvorano, prisililo zbrane deželne stanove, da so pritrdili prošnji za ustavo, in prošnjo je deželni maršal Montecuculi takoj odnesel cesarju. A vzlic temu so začeli nekateri rogovileži metati skozi okna na došle vojake hišno orodje in druge stvari ter so s tem provzročili najprej slepo, potem pa ostro dešaržo v ljudstvo.

Slični poulični boji so bili tudi na trgu »am Hof«, pred Šoti in »am Peter«; tu so popoldne, ko sem mimo šel, ravno v neki kot polagali nekega umirajočega dijaka. Zvečer sem spremljal rektorja Jenula in profesorja Hya in Endlicherja do dvora, ko so nesli dijaško peticijo k cesarju. O mojem povratku je bilo že v sredi mesta na tisoče delavcev, ki so obmetavali hiše neljubih jim ljudij. Ko sem prišel v svoje stanovanje, sem pa že slišal, kako so pobijali okna v nasprotni hiši.

Poskusil sem spati, a nisem mogel, dasiravno sem bil utrujen. Drugo jutro sem vstal že ob petih in šel ven. Ko sem prišel na ulico, sem takoj izvedel, da se v meščanski orožnici »am Hof« deli dijakom orožje. Dr. Giskra je delil puške iz okna prvega nadstropja. Bila je velika gnječa. Tudi jaz hlapnem po puški in se pridružim dijakom, s katerimi smo potem ves dan patrolirali po mestu. Prodajalnice so bile vse zaprte in na vratih so lastniki prodajalnic napisavali z belo kredo: »Sveta je lastnina«. Veliko ljudij je pa že nosilo na prsih bele trakove kot znak želje, da naj se stvari razvijajo mirno. Tudi jaz sem si napel na prsi tak trak, katerega mi je bila dala

neka prodajalka očal. V gnječi ob razdelitvi pušk so mi bili namreč strli očale in moral sem si kupiti nove.

Tako se je bila ustanovila dne 14. marca akademiška legija in meščanska narodna straža. Popoldne se je odpravila cenzura in objavilo se je, da bodo stanovi radi preustrojbe sklicani na posvet dne 3. julija.

Vse to pa vender še ni ljudstva pomirilo, kar se je videlo drugi dan (15. marca), ko se je cesar peljal s svojim bratom okoli po mestu. Še-le cesarski razglas, da se v Avstriji uvede ustava, je ljudstvo pozdravilo z zadoščenjem. Ti razglasi so se objavili po lepakih popoldne 15. marca. Neki tak lepak sem jaz odtrgal in ga vzel seboj v spomin.*)

Zvečer so razsvetlili mesto in tako tudi drugi dan (16. marca), ko so Ogrji prišli s svojimi prošnjami k cesarju na Dunaj.

V petek dne 17. marca se je brala zahvalna sv. maša v vseučiliški cerkvi in popoldne je bil pogreb onih 13. žrtev marčeve revolucije. Tega pogreba smo se udeležili s puškam na ramenih. Dr. Füster, jeden pastor in jeden rabinec so vodili sprevod. Poleg te trinajstorice je bilo po raznih delih mesta tiste dni ubitih še drugih 33 ljudi.

V soboto, dne 18. marca, opoldne se je cesar zopet pokazal ljudstvu. Jaz sem ravno stal na Mihaelskem trgu s svojo puško na ramenu. Kar naredo vojaki, ki so stali pred vhodom v cesarski dvorec, prostor. Pride voz iz notranjega dvorca. Komaj sem verjel svojim očem, ko sem zagledal v nizkem vozu cesarja in cesarico brez spremstva, le veliki dvorni mojster je jahal pred vozom.

To zaupljivo vedenje cesarjevo je naredilo na ljudstvo tolik vtisk, da se je vse rilo k vozu. Ljudstvo je izpreglo konje in peljalo cesarsko dvojico. Vsak je hotel vzeti kak jermen, da bi pomagal vleči voz. Sprevod je šel čez »Graben« na Štefanov trg in od ondod na izrecno željo cesarjevo do vse-

*) Ta razglas in druge tiskovine in rokopise iz onega leta, skupaj 67 komadov, sem izročil l. 1892. kranjskemu deželnemu muzeju.

učilišča. Ljudje so ves čas vpili »vivat« in vmes tudi besedo »konstitution«.

Pred vseučiliščem so voz ustavili; ker pa ravno ni bilo nikogar tam, ki bi bil mogel cesarja spodobno pozdraviti, zavili so jo z vozom v »Bäckerstrasse«. Ko pridejo na »Hoher Markt«, priteko iz Gerličeve kavarne nekateri mladeniči, in jeden izmej njih iztrese cesarici v naročje poln klobuk rudeče-belo-modrih kokard. Cesarica se je tega zelo ustrašila, ker je mislila, da so to znamenja francoske republike, katera ima tudi iste tri barve. Toda dr. Kuretič, ki je to vznemirjenje opazil, jej je razložil, da so to hrvatske kokarde. Cesarica se je vidno pomirila in celo nekaj teh kokard pripela si na prsi. Kmalu potem je cesar izrazil željo, da naj mu zopet vprežejo konje in vrnil se je v dvor. Ves čas, dokler je trajal ta obhod, šli smo s puškami v rokah kot nova improvizovana straža ob obeh straneh voza.

Precej potem (20. marca) se je ustanovilo prvo odgovorno ministerstvo. Javni red se je vrnil, tako da so na mitnicah dne 22. marca začeli zopet pobirati vžitnino. Prvi tiskovni zakon se je proglašil dne 31. marca, katerega so pa precej drugi dan v vseučiliški avli slovesno sezgali.

Med tem so začeli žal prihajati glasovi iz Benedk in Milana, da si je ljudstvo v teh mestih ustanovilo svojo vlado in uprlo se našim vojakom, ki so morali od ondod pobegniti.

Vse to gibanje, ki je bilo sprva samo liberalno, se je sčasom povsod spremenilo v narodno. Slišali so se od vseh stranij vskliki: »Ein einiges Deutschland«, »Italia libera«, »Eljen a Haza!« Povsod se je pa dvigal hrup proti Slovanom. Pri takih razmerah je bilo umevno, da se je vzbudil narodnostni čut tudi v Slovanih, kateri čut so jeli povsod izražati v novoosnovanih časopisih, društvih, pritožbah in prošnjah. Tako so z narodnimi zahtevami prišli na Dunaj 26. marca Čehi, 28. marca liptovski Slovenci, 5. aprila Hrvati in Poljaki, 10. aprila Rusini, 20. aprila Slovenci in 15. maja Srbi in Rumuni.

Ko se je bilo pa 6. aprila Cehom nekaj dovolilo, so precej 9. aprila Nemci proti temu protestovali.

Slovenski dijaki smo hoteli novovzbujenemu narodnemu čutu s tem zadostiti, da smo začeli nositi znake barv, katere smo proglasili za narodne. Ker so Nemci nosili črno-rudeče-zlate kokarde, izbrala sva neko nedeljo popoldan v Gerlovičevi kavarni s Petrom Koslerjem na podlagi kranjskega deželnega grba kot slovenski znak barve: rudečo, modro in belo. V neki tovarni smo si dali napraviti take trakove, katere smo potem nosili. Ker so pa bile te slovenske kokarde francoskim republikanskim (rudeče-bele-modre) preveč podobne, pridejali smo še črno-rumene trakove, kar nas je pa spravilo v še večje zadrege, ker so Dunajčani črno-rumeno barvo proglasili za znak kamerile in najbolj črtili. Nekoč je bila mene v avli cela druhal zaradi tega znaka napadla in komaj sem se s pomočjo nekaterih tovarišev rešil iz tega neprijetnega položaja.

Dne 20. aprila 1848 smo ustanovili društvo z imenom »Slovenija«. Predsednikom je bil izvoljen dr. Miklošič, podpredsednikom dr. Hladnik in tajnikom jaz. Ustanovni shod se je vršil pri odvetniku dr. Dolencu. Prisoten je bil tudi dr. Füster. Vender se Füster ni udeleževal posvetovanja, ker je takrat že živel in gorel le za liberalno nemštvo, kakor se je večkrat odkrito izrazil v svojih govorih v avli. Enkrat se je bil izrekel celo zoper slovanske težnje. Ker sem pa jaz odločno protestoval, priznal se je tudi on za Slovana, vender pa pripomnil, da se ima vse zahvaliti le nemški izobrazbi, v kateri je bil vzgojen.

Na tem zborovanju »Slovenije« smo tudi sklenili, poprositi cesarja, da združi vse Slovence v jedno skupno upravno celoto, da se uvede slovenski jezik v slovenskih deželah v šole in urade in da se Avstrija ne združi pretesno z Nemčijo. V tem smislu spisano prošnjo smo dali natisniti v 2000 izvodih, katere smo potem poslali v podpis v vse slovenske kraje. Ko je bil to idejo tudi dr. Pogačar (poznejši škof) v nekem dunajskem listu z velikim veseljem pozdravil, ga je

Saphir zbog tega smešil v svojem »Humoristu«. To me je napotilo, da sem šel k Saphirju in od njega zahteval, da naj svoje dovtipe v prihodnjem listu popravi, a on se je skliceval na prostost humorističnih listov in je mojo zahtevo sicer z lepimi besedami, vendar s praznimi obljubami odklonil.

V slovenskem narodno-gospodarskem smislu je sestavil odvetnik dr. Dolenc oklic na kranjske stanovce, pl. Posaner na filharmonično družbo v Ljubljani, Semrajc na prosto ljudstvo (»Kaj bomo Slovenci cesarja prosili«) in Dežman oklic na Slovence zoper frankobrodsko volitve. Dežmanov oklic se je razposlal na Slovensko v stoterih izvodih. Proti temu oklicu je izdal 26. aprila Anastazij Grün posebno brošurico, katero je zopet (30. aprila) primerno zavrnilo naše društvo z odgovorom dr. Dolenca. Drugi Grünov odgovor z dne 6. maja je zaključil ta prepir o poslatvi naših poslancev v Frankobrod. Nato je Jenko v mali brošurici razjasnil pomen narodnosti, jaz sem pa v imenu slovanskih deputacij, ki so bile na Dunaju dne 5. aprila sestavil poziv na vse Slovence, da naj delujejo skupaj z drugimi Slovani proti nadaljnemu raznarodenju. Ta poziv so v imenu Čehov med drugim podpisali dr. Rieger, Trojan, Fastei itd., in Hrvatje Gaj, Kukuljević, Vraniczany in drugi. Poljski odposlanci ga niso hoteli podpisati.

Dne 13. aprila so prišli kranjski odposlanci na Dunaj zahvalit se cesarju za ustavo. V avli smo jih lepo vsprejeli. V »Wollzeile«, v stanovanju Valentina Bleiweisa, so prišli v dotiko s češkimi odposlanci, ker sem jim jaz tja privedel dr. Riegerja in dr. Dvořaka. S to deputacijo iz Ljubljane je bil prišel tudi dvorni svetnik grof Hohenwart (oče poznejšega ministra). Dijaki smo šli tudi njega prosit, da naj vlada podpira slovenske težnje in naj več ne dovoljuje, da bi se na ljubljanskem Gradu razobešala nemška zastava, kakor se je pred kratkim zgodilo. Grof je obljubil, da bode vlada gotovo zahtevam ustregla, če bode spoznala, da so opravičene, sicer nas je pa očetovski opozoril, da naj se ne vtikamo preveč v politiko, glede nemške zastave na ljubljanskem Gradu je pa

smehljaje se rekel, da je bila tako neznatna, da so jo ljudje imeli za kako barvarsko znamenje (Färberzeichen). S temi besedami nas je, malo poparjene, prijazno odslovil.

Z upravnim patentom, ki se je objavil dne 25. aprila, ljudstvo zaradi dvojnatih zbornic (Zweikammersystem) ni bilo posebno zadovoljno. Ko se je pa po nastopu novega ministerstva Doblhofa še razširila govorica, da hočejo razpustiti narodno stražo, odločili so se merodajni krogi precej za gromadno prošnjo (Sturmpetition) na cesarja in jo tudi izvedli dne 15. maja skupno z ogerskimi odposlanci, ki so bili ravno tačas na Dunaju. Na tisoče ljudij je šlo v vrstah pod vodstvom Goldmarka od vseučilišča čez Graben v cesarski dvor in demonstrativno so mej potom povdarjali nemštvo in madjarstvo. Zaradi tega se Slovani nismo hoteli udeležiti tega spreveda, ampak smo si dali napraviti 7 metrov visoko zastavo, ki je imela napis: »Brüderlichkeit aller Nationen Oesterreichs«. To zastavo sem nesel jaz iz Gerličeve kavarne na Graben in se vstopil ž njo na zgornji stopnici spomenika sv. Trojice, ko je prikorakala mimo peticijska kolona. Kmalu smo pa spoznali, da jim mi in naše geslo nismo všeč. Posebno Madjari so izjavljali svojo razdraženost tako glasno, da sva se jaz in Dežman, ki je zraven mene stal, skoraj bala, da nas bodo napadli.

Dva dni pozneje je zapustil cesar Dunaj. Vlada je sklenila bolj odločno postopati. Najprej je nameravala razpustiti akademiško legijo. Ta namera je zopet razburila dijake, ali bolje rečeno, njih voditelje: Füsterja, Goldmarka, Fischhofa, Giskro in Hermana. Ko se je pa nekega večera, bilo je dne 26. maja, raznesla še govorica, da gre general Windischgrätz z vojsko zoper Dunaj, začeli so po vseh cerkvah zvoniti in ulice pregrajati z barikadami. Vso noč se je norelo po mestu, tako da nisem mogel spati. Ko zjutraj zgodaj stopim na ulico (na Starem mesarskem trgu nasproti pravoslavni cerkvi), me obkoli na stotine delavcev in me poprašujejo, kje naj bi naredili barikado. Spoznali so me namreč koj po obleki, da sem legijonar. Sprva sem jih skušal pregovoriti, da barikad

ni treba, ker je govorica o Windischgrätzu neosnovana, a ker sem videl, da je bilo vse zastoj, sem jim nekaj korakov naprej, pri »Kölnerhofu«, odkazal prostor za barikado. In ni trajalo jedno uro, bila je barikada skoraj do prvega nadstropja gotova. Narejena je bila iz tlačnih kamnov, iz zabojev in druge slične robe, katero so nanесли iz sosednjih hiš.

Ta dan vesoljne razburjenosti je sicer minul, a ljudstvo se ni pomirilo. Ljudstvo je bilo vedno bolj razdraženo, ker je svobodni tisk neizmerno pomnožil poulične publikacije, ki niso družega donašale, kakor upor proti vsakemu koraku vlade in oklice za najtesnejše združenje z Nemčijo in za brezpogojni sprejem sklepov frankobrodskega osnovalnega parlamenta. Ves Dunaj je kričal: »Bundestaat« in le malo jih je bilo za »Staatenbund« z Nemčijo, akoravno bi bil vsak lahko izprevidel žalostne posledice, zlasti za dunajsko mesto, ako bi se bilo prvo izpolnilo.

V javnem življenju so imeli odločilno besedo le dijaki z voditeljem Füsterjem, Židje in odbor narodne straže. Kdor je hotel kaj doseči, se je obrnil le na adjutanturo akademične legije, ker ona je dopisovala z ministerstvom kakor kaka vrhovna oblast.

Ker so bili Nemci našim narodnim težnjam zmirom bolj nasprotni, se Slovani nismo hoteli več dosti družiti z legijo in smo hodili svoja pota. Večina dijakov je sicer tudi zapustila Dunaj, ker je bilo ministerstvo vse dunajske visokošolce*) opro-

*) Studirali so l. 1848. na Dunaju ti-le kranjski dijaki, od katerih široko natisnjeni še živijo:

Juristi: v IV. letu: Aparnik, Globočnik Anton, Globočnik Franc, Moos, Petkovšek, Pesjak, Romè, Preschern, Sajiz, Smertnik, Smolej. — V III. letu: Dimitz, Gariboldi, Hut, Jentl, Katauer, Luschan, Napret, Pantz, Semrajc. — V II. letu: Gosler, Loschan, Peharz, Perona, Polak, Raab, Suppan, Sušnik, Taučar, Znaimwerth. — V I. letu: Jerman, Knobloch, Kodre, Margheri, Preschern, Pfefferer, Schwanda, Stepančič, Thoman, Vojska, Zettl, Zweyer.

Medicinci: Mayer, Kapler, Pretner, Murgel.

Tehniki: Ankerst, Globočnik, Schuller, Ziegler, Fink.

Filosofov tačas še ni bilo.

stilo izpitov za drugo poluletje. Nam, kar nas je še ostalo, so bile narodne zadeve zdaj jedina skrb. Ko so se dne 11. maja razpisale volitve za prvi državni zbor, obrnili smo se pismeno do vseh imenitnejih oseb v slovenskih pokrajinah in se ž njimi dogovarjali, katere može naj bi postavili za kandidate. Pri tej priliki nam je razodel svoje misli tudi Koseski in nas je v svojem pismu najpred pozdravil s sledečimi besedami:

»Gruss und Handschlag zuvor, o muthige Söhne Slovenja's,
Zeugen der herrlichsten That, Blüthen der kommenden Frucht«.

Zaradi teh vprašanj je šlo dne 12. maja tudi več Slovencev z Miklošičem vred v Ljubljano, da bi razodeli ustno svoje misli o slovenskih težnjah. Napravili so jim javna predavanja o slovenskih zadevah v redutni dvorani v Ljubljani.

Še bolj odločen korak so naredili Čehi. Sklicali so dne 3. maja v Prago shod zastopnikov vseh avstrijskih Slovanov, da bi se posvetovali o sredstvih, kako bi se ustavili brezobzirnemu ravnanju Nemcev in zlasti Madjarov. Shod se je začel zadnji dan majnika in dostop so imeli na shod tudi inozemski Slovani. Ker je bil Miklošič zadržan, je »Slovensko društvo« poslalo v Prago mene kot zastopnika Slovencev.

Ko smo prišli v Prago, so nas Čehi svečano sprejeli na Sofijskem otoku. Jugoslovanov je prišlo tja 42, Poljakov in Rusinov 61, iz Rusije je bil Bakunin in s Pruskega Poljaka Libert in Ljubomirski.

Precej prvi dan smo se predstavili c. kr. namestniku grofu Leonu Thunu, potem smo imeli v tinjski cerkvi božjo službo, kjer je kanonik Stolz pred kipoma sv. Cirila in Metoda na glas in tako prisrčno prosil božjega blagoslova našemu podjetju, da so nam skoraj vsem pritekale solze iz očij. Seje so se vršile v prostorih Češkega muzeja pod predsednikom Palackim. Vsakdo je govoril v svojem narečju, Šafařík je pa tolmačil govore raznih slovanskih narečij. Nemški se ni govorilo, kar so nekateri nemški pisarji napačno trdili.

Razdelili smo se v tri skupine: Čehe, Poljake in Jugoslovane; vsi skupaj smo se shajali le vsaki drugi dan. V jugoslovanskem oddelku sva bila izmed Slovencev Vraz in jaz, drugi slovenski odposlanci: Sparovic, Zelnik in Gerlovič so se bili vrnili takoj drugi dan na Dunaj. Predmeti zborovanju in pretresanju so bili: Razmerje Slovanov napram drugim narodnostim in zahteva mirne, humanitarne federacije na svobodni, enakopravni in bratski podlagi. Manifest, katerega smo v tem smislu sestavili, bi se bil imel predložiti v sprejem vsem evropskim narodom, s posebno adresno na našem cesarju.

Sredi teh daleč segajočih imenitnih razprav, se pa pri meni meni neka prozaična, pri dijakih sicer neredka naključba. Dobim namreč z doma pismo, s katerim so me oče pozvali, da naj naredim izpite in domov pridem, ker v Pragi nimam ničesar iskati. Dasiravno smo bili vsled zgoraj omenjenega ministerskega ukaza za drugo polletje oproščeni vseh izpitov, sem se vendar odločil, ustreči očetovi želji. Ko sem binkoštno saboto kot zapisnikar zvršil zapisnik jugoslovanskega oddelka, sem se odpeljal na Dunaj in napravil svoj zadnji izpit. Ker sem pa imel od »Slovenije« mnogo poverjenega mi posla, se nisem mogel odločiti, da bi bil po dovršenem izpitu šel koj domov. Mislil sem, da mi dolžnost veva, vrniti se v Prago in vdeleževati se zborovanja, posebno ker sem bil takorekoč jedini Slovenec ondi. Vraz je bil namreč, kakor mi je sam rekel, bolj Hrvat, nego Slovenec. Napravim se tedaj precej drugi dan (13. junija) na kolodvor severne železnice. A kako se začudim, ko dobim namesto zahtevanega voznjega listka odgovor, da se morem peljati samo do Kolina, ker je voznja v Prago zaradi bombardovanja mesta zaprta! Zamišljen in osupnjen korakam v mesto nazaj. Po dolgem premišljevanju sklenem, ker se mi je vsled očetovega povelja posrečilo, da sem o pravem času odšel iz Prage, še drugemu delu povelja zadostiti in se vrniti v domovino. Izročil sem Juriju Jenku, skoraj jedinemu slovenskemu dijaku, ki je še ostal na Dunaju, svoje upravniške posle pri »Sloveniji« in sem zapustil

Dunaj. Vstopim pri mestni in deželni sodnji v Ljubljani v službo kot pravniški praktikant, in s tem zaključim idealni del svojega življenja.

Kmalu potem je nastala politiška tišina na Dunaju in v vsi Avstriji. Boj z Lahi in Mađjari se je končal (l. 1849.), ustava za poskušnjo se je preklicala (l. 1851.), liberalni valovi so se polegli, narodni prepiri so potihnil in ljudstva so se pomirila. Res je, da ni zadostovalo to stanje za politiško svobodo probujenemu ljudstvu, a vender je je obvarovalo raznih prevar sedanjega vrvenja in žalostnih nasledkov, s katerimi nam grozi razburjeno današnje politišno življenje.

Drobiž iz admontskega arhiva.

Po arhivnih virih sestavil Fr. Šmid.

Kodeks št. 793 v admontski knjižnici, 130 listov v 4°, papir, XV. stoletje. Na l. 1—12^b se nahajajo (sinodalna) Statuta accurtata per . . . Vlicum Episcopum Seccouiensem . . de speciali commissione . . . Eberhardi Archiepiscopi Salzburgensis ad instanciam totius Cleri ibidem in Synodo congregati Anno Dni MCCCCXIX. Na l. 13^a pričjenja kopijalna zbirka (liber canonico formularis), ki obsega listine oglejskih patrijarhov, solnograških nadškofov in lavantinskih škofov, tičoče se Koroške, Kranjske in Štajarske. (Večji del listin je brez datuma.) Največ listin omenja lavantinsko škofijo; slovenske dežele pod patrijarhalno oblastjo so zelo redko zastopane; našel sem le naslednje listine¹⁾:

Celje.

Citato (l. 17^a). Ludovicus²⁾ etc. dilecto nobis in Christo filio presbytero Socrati etc. Patrijarh naroča Sokratu, naj naznani duhovnu Platonu, da mora priti pred njegov ali njegovega delegata v Celju (Cilie) sodni stol 20 dnij po prejemu vabila,

¹⁾ Razdelil sem listine v abecednem redu po krajih.

²⁾ Ljudevit pl. Teck, izvoljen l. 1412, 6. jul., umrl po l. 1435. Gams, series episcoporum p. 774.

če je taisti (20.) dan sodni dan, če ne, pa prihodnji sodni dan, super nonnullis uel certis excessibus per nos ex officio sibi obiciendis in iudicio responsurus. Ako pa ne pride, naj postopa Sokrat proti njemu prout moris est.

Confessionale (l. 17^a). Ludovicus etc. Illustri et magnifico Dno fautori et amico meo carissimo Comiti Friderico Czilie Sagarie etc. ³⁾ Patrijarh dovoli grofu, da ga sme njegov spovednik ali kak drug duhoven odvezati vseh rezervatov, katere si je patrijarh pridržal. Dovoljenje se da za jedno leto.

Kranj.

Dimissionale ad omnes ordines suscipiendos (l. 15^a). Pt. Ljudevit dovoli dijaku Sokratu (Sokrati platonis De Krainburga scolari), da ga sme vsak poljuben škof posvetiti, ako ni kanoničnega zadržka.

Sevnica.

Consensus ad nouam structuram (l. 14^a). Pt. Ljudevit dovoli občini Sevnica (Liechtenwald), da sme sezidati kapelo na čast sv. Florijanu.

Škofja Loka.

Presentacio ad ecclesiam parrochiale (l. 13^a). Nikodem, škof frizinški ⁴⁾, naznanja pt. Ljudevitu, da je duhovna Hermana (Herman de Kvl) imenoval župnikom pri farni cerkvi sv. Jurija v (Stari) Loki (in lagk). Herman je že prejel nižje redove ter je za svoj stan zadostno podučen. Nikodem prosi patrijarha, da Hermana investira in kanonično vmesti. Datum in Enczersdorff.

Indulgentia pro ecclesia parochiali (l. 17^b). Pt. Ljudevit podeli farni cerkvi v Loki (in lack) (pod navadnimi

³⁾ Friderik II., grof celjski, rojen po l. 1377, umrl 9. jan. 1454. (Krones, die Freien von Saneck, Anhang, III. Geneal. Tafel).

⁴⁾ Nikodem della Scala, izvoljen 29. marc. 1421, umrl 13. avg. 1443, Gams, ser. episcop. p. 276.

pogoji) odpustek 40 dnij za sledeče dneve: praznik farnega patrona, za vse praznike Gospodove, imenom: božič, obrezovanje, razglašenje, vstajenje, vnebohod, Duhovo, sv. Trojico in Telovo; za vse praznike M. B., namreč: spočetje, rojstvo, svečnico, oznanjenje, obiskovanje in vnebovzetje, za praznike 12. apostolov, vseh svetnikov, vernih duš, 4 evangelistov in za oktave vseh praznikov.

Litera prouisionis mense (l. 19^b). Ludovicus etc. dilecto nobis in Christo Conrado Hutt de Fewcht Clerico Cisterciensi. ⁶⁾ Konrad je že p.ejel nižje redove; ker pa nima nobenega beneficija, da bi ga posvetili, mu podeli patrijarh titulum mense (papales ad manus mensam), katerega sme tako dolgo obdržati, dokler ne dobi družega beneficija.

Pro absentia siue cura animarum satis bona (l. 31^b). Lovrenc ⁶⁾, škof lavantinski, dovoli Žigi Lambergarju ⁷⁾ (dilecto nobis in Chr. Sige Lamberger rectori parochialis eccl. etc.), da sme iti na vseučilišče in ondi svoje znanje popolniti; vendar pa mora poskrbeti za namestnika. Dovoljenje se daje za tri leta.

* * *

Avstrijska »Reimchronik«. Te kronike štejejo 4 eksemplare, ki so bolj ali manj popolni. ⁸⁾ Admontski eksemplar, napisan najbrž okoli l. 1425., je bil prej turjaška lastnina in na notranji strani platnic se nahajajo sledeče beležke iz turjaške genealogije:

Na notranji strani sprednjih platnic je (na papirju) samo ex-libris:

⁶⁾ V celem patrijarhату sta bila le dva cistercijanska samostana: Stičina in Kostanjevica.

⁶⁾ Lovrenc pl. Liechtenberg, škof lav. l. 1424—33 in 1436—44. Personalstand der Dioec. Lavant. 1897. p. 24 in 25, cf. tudi opombo.

⁷⁾ Žiga Lamberg; ljublj. škof 1463—1488.

⁸⁾ Monumenta Germ. hist. Deutsche Chroniken, Band V. Theil I. u. II. Ottokars oesterreichische Reimchronik, Einleitung, p. VII. ss.

15 — 74

g g g (= geslo: gott geb gnadt, glej spodej).

Sigmundt Niclas Freyherr zu Aursperg auf Purggstell
Obrister Erbcamerer in Crain und der windischen March.

Večji del beležk je pa na notranji strani zadnjih platnic
(na pergamentu):

14 — 80

Las * * * nich * * * ab * * * Wolkard von Awrsperg (hat
zu Gemahl gehabt eine geborne von Wolfstein zu Khlamb).

15 — 29

Sigmundt von Aursperg Obrister Erbcamerer in Crain
vund der Windischen March. (Dieser ist herr Vollcharten Son
vund hat zu gemahl gehabt eine geborene Räuberin Freyin
zu Plankhenstain).

15 — 76

Gott geb Gnadt

Sigmund Niclas Freyherr zu Aursperg und Puchstall
Obrister Erbcamerer In Chrain u. der W. M. (Dieser ist herr
Sigmundten Sun und hat Erstlich zu Gemahel gehabt eine
geborne von Volkherstorff Ir beder beelichung im 1544 Jar.
Nachmals eine geborne schöfferin. Ir beelichung Im 1573 Jar).

15 — 76

Gott begnadt Hoffnung

Volckhart Freyherr zu Aursperg auf Wolfpässing und
weixlpach Obrister Erbcamerer in Crain u. d. W. M. Röm. Kay.
Mst-Rath. (Diser Herr Vollkhart ist auch Herrn Sigmunden
Sun, hat zu gemahel gehabt ain geborne von Hofkirchen).

15 — 76

Ich vertrau Gott

Wolf Sigmund Freyherr zu Aursperg auf Puchstall
Obrister Erbcamerer in Crain u. d. W. M. Röm. Kay. Mst-
Rath, und obrister Landt Jägermaister in Oesterreich ob und
undter der Enns. (Diser ist Herr Sigmund Niclasen Sun vund
hat zu gemahel ain geborne von Windischgrätz).

Goß geb gnad

Hanns Freyherr zu Aursperg auf Puchstall Gruenpach und Seebern Erbcamerer in Crain und der W. M. Fürst-Durch. Erzherzog Ernsten zu Oesterreich Mundtschennckh. (Diser ist auch Herrn Sigmundt Niclasen Sun vund khumen beede Herrn gebrueder von Herrn Sigmundt Niclasen ersten Gemahel ein geborne von Volckherstorff und hat zu Gemahel ain geborne von Neydegg zw Rastenwerg.)

* * *

Kodeks št. 31 v runski knjižnici (Reun)⁹⁾ iz druge polovice 16. stoletja, 174 popisanih listov v 4⁰.

Iz mnogovrstne vsebine omenjam le sledeče za Stičino zanimive sestavke. (Ostale glej pri Weis, Handschriftenverzeichnis der Stiftsbibliothek zu Reun v »Beiträge zur Kunde steiermärkischer Geschichtsquellen« 1875. I ss.; Kodeks št. 31 na str. 29). Vse te sestavke je sestavil bržkone opat in vizitator Jernej Grudenegg za svojo osebno rabo. List 38^b — 45^a: Processus electionis, postulationis et nominationis futuri Abbatis Admontensis (Laurentii) per commissionem (a. 1568 post resignationem Valentini Abel [cerkveni volitveni obredi]¹⁰⁾). L. 87^b — 89^b. Modus investiendi vicarios (parochiales) monasterii Sitticensis (liturgični obred). L. 148^b — 153^a. Reformatio monasterii Sitticensis per Wolfgangum abb. Runensem a. 1492, obravnava zgolj notranje meniške zadeve. L. 168^b — 170^a. Resignatio Abbatie in Sittich (1523). L. 170^b — 171^a. Decreta principum de abbatum electione a. 1561. lata.

Posebno važna sta pa za stiško opatijo zadnja dva sestavka.

Po resignaciji opata Vrbana je bil predlagan od runskega opata Janeza, vetrinjskega Polidora in kostanjeviškega Arnolda stiškim opatom menih Janez Zerer (1523). Milkowicz (Klöster

⁹⁾ Kodeks sem dobil v roke po prijaznosti g. runskega bibliotekarja p. Antona Weisa.

¹⁰⁾ O Lavrenciju sem pisal v lanskih Izvestjih p. 44 s.

in Krain p. 330 v Arch. f. oest. Gesch. Knjiga 74, del II.) misli, da ostali bratje Janeza niso sprejeli za opata, ko je bil predlagan. Ker se imenuje od l. 1530—34. opat Klement, meni Milkowicz, da je Janez vsled nasprotovanja odstopil. Da so pa Janeza bratje že l. 1523. takoj po designaciji v resnici sprejeli za opata, nam svedoči že omenjeni sestavek »Resignatio Abbatie in Sittich«. Ker jasno osvetljuje razmere v Stičini in kaže, kakšni so tačas bili obredi pri vmeščevanju opata, ga podajam v celoti:

IN Nomine Sanctae et Individuae Trinitatis. Amen. Nos frater Johannes Abbas Monasterii in Runa Cisterciensis Ordinis, Salzburgens. Dioecesis. Notum facimus praesentium inspectoribus Vniversis. Quod cum Monasterium intemeratae Virginis Mariae in Sittich dicti nostri Ordinis et Aquilegens. Dioecesis nobis immediate subiectum in praesentiarum per liberam resignationem Venerabilis patris Dni Vrbani ibidem nouissimi Abbatis, quam solam propter sui corporis destitutionem noscitur factam Abbate et Pastore uacaret, et nobis ex paterna solitudine incumberat ipsi Monasterio de Nouo Abbate et Prelato prouidere. Nos igitur huic oneri iugum inponen. Venerabiles nobis in Christo Patres et Dominos Polidorum in Victoria et Arnoldum Fontis Mariae prope Landstrafs Monasteriorum Abbates pro assessoribus assumentes Vicesimum Secundum diem Mensis Augusti iuxta Sacrorum Canonum traditiones eisdem pro noui Pastoris creatione designauimus atque praefiximus. Ipsa namque praefata die Capitulariter presiden. Professis fratribus iamdicti Monasterii in Sittich coram nobis uocatis praemissis tamen iuxta morem Capituli Sanctae Regulae ac Statutorum tam Papalium quam Ordinis quam Viam eligendi sibi assumere uelint annuentes (? annuentes) uniformiter ne nos et in Reuerendos Patres Assessores nostros compromittere Promittentesque quod illum excipere uellent in praesenti actu pro Abbate quem nos eis duxerimus prouidendum. Quapropter nos compromissarii super tradita nobis sicut praemittitur potestate concordantes

in personam loco ac uice omnium eliguntium premissa tamen de Spiritu Sancto Missa Nominauimus, Elegimus, deputauimus, atque dedimus in Verum certum et indubitatum Abbatem et Pastorem Monasterio ipsorum in Sittich Fratrem Johannem Alumpnum sepefati Monasterii Sitticensis Virum utique approbatum in Sacerdotio constitutum, de legitimo choro benemeritum Vtpotè prouidum, discretum, doctum ac legitime etatis, cui electioni, sic ut praemittitur canonice et capitulariter facta, consentientibusque etiam in eum fratribus omnibus professis. Predictus frater Johannes licet post plurimam reluctance, tandem sponte ad nostram inductionem consensit, dicens: Consentio. Et ipsum in Abbatem saepedicti Monasterii Sitticensis Auctoritate, qua fungebamur, et in hac parte fungimur confirmauimus. Et per presentes confirmamus. Insuper pro gratiarum actione Dno Deo reddendo hymnum Te Deum laudamus decantantes, ad ecclesiam accedentes, Nouum tunc Abbatem, Electum et Confirmatum maius Altare deosculari facimus et postea in Stallum Abbatis locauimus. Hymnoque decantato rursus ad Capitulum redeuntes ipsum nouum Abbatem in signum vere et realis possessionis in oedem posuimus Abbatiales et ipsum Regula Sanctissimi Patris Nostri Benedicti ac sigillo et clauibus iuxta morem inuestiuimus. Recepto itaque ab ipso nouo Abbate iuramento iuxta statuta Apostolica de non alienandis rebus immolibus (? immobilibus), prout in dicto Juramento iuxta Statuta Apostolica de non alienandis specificè continetur sibi administrationem praelibati Monasterii in Sittich in Spiritualibus et Temporalibus commisimus dantes eidem et concedentes tam in spiritualibus quam in temporalibus administrandi plenam potestatem. Quibus itaque rite peractis Fratribus eiusdem Monasterii Sitticensis post professionem et obedientiam suo noui Abbati ex more factam mandauimus cum reuerentia debita in omnibus parendum paritem et obtemperandum. In quorum omnium et singulorum testimonium praesens Decretum electionis Nominationis, institutionis atque confirmationis sub appensione nostri Sigilli Vna cum Sigillis

Venerabilium Patrum et Dnorum Polidori Victoriensis et Arnoldi Fontis Mariae prope Landtstrass Monasteriorum Abbatum fecimus roborari. Datum et Actum in sepedicto Monasterio Sitticensi. Anno Dni Millesimo Quingentisimo Vicesimo Tertio ac Vicesima secunda die Mensis Augusti.

Et nos Fratres Thomas Prior, Thomas secundus Supprior, Simon secundus, Cellarius. Clemens cantor Matheus custos totusque Conventus praelibati Monasterii in Sittich omnia et singula uti praemittitur recognoscimus fuisse, esse et fore Vera, praedicto Domino Johanni Canonice electo ac per Reuerendum in Christo Patrem Dominum Johannem Abbatem in Runa Ordinarium nostrum Visitatorem paterna Auctoritate, Confirmatum, debitam atque deuotam obedientiam, honorem pariter et Reuerentiam exhibere promittimus Vti teneamur. Quapropter praesens Decretum in testimonium euidens sub Conventualis nostri Sigilli appensione duximus roborandum. Datum et Actum ANNO Mense die et loco ut supra.

Carniola marchia (l. 19^b). Quietancia. Ludovicus etc. Recognoscimus per presentes quod honorabilis fidelis noster Dilectus Colo etc. noster in spiritualibus de contribucione cleri nostri tam plebanorum Capellanorum quam sociorum Diuinorum Carniole marchie et sawnie nuper De Anno XXIII° pro nostris necessitatibus et pro concilio, quod celebrari debuit per ipsum imposita et nostro nomine recepta nobis plenam et sufficientem fecit contrarium et satisfaccionem. Ideoque ipsum de omnibus receptis in praedictam contribucionem per presentes quietamus absoluimus quietum et absolutum reddimus et pronunciamus harum etc.

Dekret ¹¹⁾ (l. 170^b — 171^a) ima naslednjo vsebino:
1561. 19. maja. Dunaj.

Ferdinand . . cesar ukazuje vsled nerednostij pri samostanskih volitvah, da se dan opatove volitve pravočasno naznani

¹¹⁾ Kakor dokazuje Milkowicz o. c. p. 332 je ta ukaz zakrivil Polidor pl. Montagnana; vendar se pa nahajajo v Kodeksu št. 31 tudi drugi ukazi, jednaki v besedilu, različnih dat, naslovljeni na druge samostane.

kranjskemu deželnemu glavarju in vicedomu, da pride na določeni dan jeden ali več komisarjev, kateri naj nadzorujejo volitev, o kateri se ima poročilo poslati na cesarski dvor. Commissio Dni Electi Imperatoris in Consilio.

Hellfenreich Kheynach
Stathalter Ambts - Verwalter

Jörg Hohenegkher
zu hagen Perg

S. Schwarcz. D. Canzler
Ambts Verwalter

Sigmund Oeder Dr.

Naslovljeno: opatu in konventu v Stičini.

O Lavrenciju Lombardu sem sicer že pisal v »Izvestjih« VII. p. 44 ss.; tu naj omenim le, kako ga je označil avstrijski samostanski (cistercijanski) svèt, ko je bil izvoljen admontskim opatom¹²⁾: Fr. Laurentius sei ein Krainer, zu Laibach, bei 51 Jahre alt, 36 Jahre im Kloster zu Sittich gewesen, u 28 Jahre lang Priester, der deutschen Sprache kundig, habe aber im Latein mehr nicht, als die Grammatik, Syntax wie auch den Katechismus studiert, gleichwohl rede er sein Latein ziemlich perfekt; er habe das Priorat zu Sittich sowohl, als auch die Seelsorge etliche Jahre hindurch als Pfarrer in Steyermark versehen, und sei für eine feine Person anzusehen.

* * *

Konečno omenjam še neko listino, v kateri prodaja Afra Kolser iz Zgornjega Velkona¹³⁾ (Ober Wülkhan) Joahimu Rueßu iz Viderdrisa¹⁴⁾ nekaj puste zemlje (einen orth oeden grundts).

Listina je zanimiva zaradi tega, ker jo je pečatil in potrdil grof Khisl 1620. l. 28. apr. v Mariboru. V listini so našeta vsa njegova dostojanstva. Listina sklepa: des zu waren Vrkhundt habe ich (Afra Kolser) Inhalt eingelegter Peditzedl gehorsamblichen erbeten dem hoch- und wolgebornen Herrn Herrn Hannß Jacoben Khisl Graffen zu Gotschee, Freyherren

¹²⁾ Korespondenca runskega in admontskega arhivarja.

¹³⁾ Velkon (Willkomm), okr. sodnija Maribor levi breg, Ortsreperitorium des H. Steiermark p. 90.

¹⁴⁾ Viderdris (Wiederdrieß), okr. sodnija Slov. Gradec, Ortsrep. p. 131.

zum Khaltenprunn vnd Ganouiz, Herrn auf Burkhmarchburg, obristen Erblandt Jagermaister in Crain, und der windischen March, obristen Erbdruchsapender fürst. Grafschafft Görz, der Röm. Khays. auch zu Hungern und Bechemb khönigl. Mayt Gehaimben Rath, obristen Camrern vnd obristen Zeugmaistern.

Perg. list. v admontskem arhivu. Pečat dobro ohranjen.

Rožnik in cerkev na Rožniku.

(Spisal Iv. Vrhovec.)

V bližnji okolici ljubljanski ga menda ni kraja, Ljubljancanom toliko priljubljenega, kakor je Rožnik, in sicer po pravic. Valvasor pravi o njem: »Kakor je med cveticami roža prva, tako presega Rožnik vse druge gore, glej že na čisti njegov zrak ali pa na mičnost in milobo njegovo. In kako počasten je, ko nosi na svoji zeleni glavici Naše ljube gospe cerkev, do katere dospeš brez najmanjše težave, ker hribec ni visok.«¹⁾

Iz srede mesta, pa do vrha Rožnikovega in do cerkve na njem je le slabo uro hoda. Pota in steze, ki drže tja gori, so brez klancev in strmin ter se vijo skozi jako prijetni in mični tivolski gozd. Čeprav je gozd le redek in mlad, vendar si ves čas v senci, iz srede mesta pa prav do cerkvice, zakaj prelepi Lattermanov drevored, pravi biser ljubljanski, se pričinja že v mestu ter veže mesto z Rožnikom. Pota in steze po njem so v najlepšem stanu in tako zložne, da niti otrokom ali betežnim starčkom ne delajo težav. Zato pa je tudi po letu od zgodnjega jutra pa do poznega mraka vse živo ljudij tam gori.

Vrhu Rožnika stoji skromno, ne še z novodobno razvlako oblizano in spačeno, vendar pa prav lično gostišče »na Goranjem Rožniku«. Po letu se smučejo ljubljanski sprehajavci že ob petih zjutraj okoli tega prijaznega domovja, nekatere še celo zima ne plaši in če drugače ni, gazijo sneg tudi v celo.

¹⁾ Valvasor II. 144.

Za lučaj proč od gostišča »na Gorenjem Rožniku« stoji na najvišjem kraju hribca jako čedna cerkvica Marijinega obiskanja. Njeno stališče je tako srečno izbrano, da se vidi cerkev na vse strani daleč na okoli, razgled z nje zvonika pa je tako lep in mikaven, kakor z nobenega družega tako nizkega kraja v vsi bližnji in daljši okolici ljubljanski ne.

Kako je bilo nekdaj tu gori na griču, ne morem povedati. A že ona skromna poročila, ki so se iz prejšnjih časov ohranila o Rožniku, kažejo na to, da se je gospoda zanimala zanj tudi v prejšnjih časih ter imela tu svoje pristave in celo posamična bivališča. Najstarejše meni znano poročilo se je ohranilo iz leta 1507. Že takrat se je vrhu Rožnika nahajal star opuščen grad, zraven njega pa pristava in sadni vrt »ein öder Thurm vor der Stadt Laibach sammt dem Maierhof und Baumgarten dabei«. ²⁾ Če pa je bil ta grad že takrat opuščen, bil je vsakako že star, zakaj v tedanjih časih se gradovi niso tako hitro opuščali, kakor se godi to dandanes in odkar se je grajščinam za drag denar odkupila kmetska tlaka.

Opuščeni grad, pristava, sadni vrt in zraven ležeči gozd, — vse te stvari so bile l. 1507. lastnina dveh plemenitaških bratov, Jurija in Volbenka Saurau-a, ki sta imenovano leto prodala ta zemljišča nekemu ljubljanskemu gospodu Erazmu Praunwartu, uradniku pri carinskem uradu v Ljubljani. V kupnem pismu je lega tega posestva natanko opisana. Nahajalo se je vrhu Rožnika; »verkauft einen Forst bei demselben öden Thurm, wie der mit einem Graben an des Edlen Herrn Leonhard Raumbschissel Gut gelegen und die Höhe begreift«.

Cerkve torej na Rožniku takrat še ni bilo. — Kdo pravi, da ne? — Imenovano kupno pismo pravi to in sicer zato, ker je ne omenja. Na nje mestu je stal takrat le oni opuščen grad, »öder Thurm«. V kupnih pismih so imeli v tadanjih časih namreč navado, lego posestev in zemljišče pisavati natanko in prav na široko. Pri tem niso štedili z besedami, in sicer zato ne, da so se

²⁾ Blätter aus Kr. 1865 p. 95.

tem potom izogibali nepotrebnim pravdam, kajti zemljiških knjig takrat še ni bilo. Ta obširna in skrajno natančna opisovanja, katerih se navedejo lahko cele kope, nam hodijo v sedanjih časih prav zelo v prid, ako nam je na pr. določiti, kje se je nahajalo to ali ono zemljišče, ta ali oni grad, ta ali ona cerkev itd. Iz tega smemo sklepati: če bi se bila nahajala leta 1507. vrhu Rožnika že cerkev, bodi si še tako majhna, omenila bi se bila v Praunwartovem pismu prav gotovo, a stal je tam takrat le opuščeni grad.

Leta 1507. pa je imela na Rožniku razen bratov Saurau-ov tudi še druga gosпода svoja zemljišča in selišča.

Precej zraven Saurau-ovega opuščenege gradu, pristave in sadnega vrta je bilo tudi pl. Lenarta Rambschisselna posestvo, na katerem se je nahajala vsakako kakšna gosposka zgradba, kakeršna že koli, zakaj Raumbschisselnovo posestvo se v kupnem pismu imenuje: »ein Gut«, kar je pomenjalo tudi v tadanji nemščini grajščino.

Leta 1534. je Erazem Praunwart od Saurauov kupljeno posestvo dalje prodal. Prešlo pa je zopet v ljubljanske roke; kupil je je ljubljanski meščan Anton Kuchl, a ne vsega, ampak brez onega prostorčka, na katerem je stala nekđaj neka bolnica, »außer eines Flecks, darauf eben ein Sundersichenhäuslein gestanden«. Tega prostorčka Praunwart Kuchlu ni mogel več prodati, zakaj njegova takrat že umrla soproga ga je namenila in podarila v dobrodelne namene »so meine erstselige Frau um Gottes willen vergeben hat.«^{a)}

Ta opazka nas vodi v zgodovini Rožnika v še starejše čase nazaj. Vrh Rožnika se je nahajala bolnica »ein Sundersiechenhäuslein«, to se pravi: »ein abgesondertes Siechenhäuslein«, — toraj bolnica ali hiša za take neozdravljive, hira-joče bolnike, kateri niso smeli biti v dotiki ne le samo z zdravimi ne, ampak tudi ne z drugimi bolniki. To so bili oni nesrečniki, ki so oboleli za silno nalezljivo, a nikdar več ozdrav-

^{a)} l. c.

ljivo gobovo boleznijo. Ta strahovita bolezen se je zanesla iz Azije, a se ne ve kdaj, morebiti še pred križarskimi vojskami. Vsakako pa je bila v XII. in XIII. stoletju razširjena po vsej Evropi. Ker nobeno sredstvo boleznini ni moglo ozdraviti, so zdravniki naposled obupali ter prepustili gobove nesrečnike njih osodi. A ker je bila bolezen tako silno nalezljiva, se je skrbelo za to, da so gobove odpravili v posebne hiše ali hiralnice kolikor mogoče proč od drugih človeških bivališč. Celo niso trpeli nobenega gobovega v mestih ali trgih. V XIII. stoletju ga v Evropi menda ni bilo mesta ali trga brez takega »Sündersiechenhäuslein« ali tudi »Leproserie« imenovanega. Pravili so, da jih je bilo v Evropi takrat najmanj 19.000. Tako bolnico je imela tudi Ljubljana, in sicer že leta 1453.⁴⁾; nahajala se je, kakor nam izdaja ona opazka v Kuchlovem kupnem pismu, na Rožniku. Po takih hiralnicah so gobovi živeli pod jako ostrim varstvom, da niso prihajali z zdravimi ljudmi v dotiko; če so želeli njih sorodniki govoriti z njimi, morali so imeti za to od mestne gosposke posebno dovoljenje ter se med občevanjem z njimi natanko držati v tem oziru objavljenih predpisov. Gobovi so se studili vsakomur, zanje ni bilo ne postrežbe, ne zdravnikov. Samo jedenkrat se je osnoval za njih postrežbo poseben red, red sv. Lazarja; po pravilih tega reda so morali biti vsi njegovi redovniki sami gobovi.

Zato se prav nič ne čudimo, če so za gobovim, ki so ga odpeljali v leprozerij ali hiralnico (»Sündersiechenhäuslein«) zaprli vrata s tistimi čuti, kakor če odnašajo koga na pokopališče, — in res so marsikje obhajali tak odhod v gobovo hiralnico prav tako in s prav takimi obredi, kakor kak slovesen pogreb.

Pojemati je pričela ta bolezen s XVI. stoletjem, v XVII. vsaj po naših in nemških deželah ni bilo nič več slišati o nji. Minila pa je menda za to, da se umakne neki drugi, ne dosti manj strahoviti boleznini, — kugi!

⁴⁾ I. c. Lueger, Lehenbuch.

Na Kranjskem se je kuga pokazala v drugi polovici XVI. stoletja. Tudi proti tej bolezni ga ni bilo sredstva, zato se Ljubljanci niti Turka niso toliko ustrašili, kakor te peklenške bolezni. Vsi poskusi, da jo zatro, so bili zastoj. Še največ je izdalo popolnoma osamljenje okužene rodovine ali če je bilo treba, tudi cele hiše, ali celo še kar celega dela mesta. Brž ko se je izvedelo, da je obolel kdo, bodi si v kateri rodovini koli, tudi v najodličnejši, poslal je magistrat svoje tesarje tje kaj ter ukazal vrata in okna zabiti, hišo pa vrhu tega še z deskami ograditi ter s tem zabraniti, da okuženi niso prihajali v dotiko z zdravimi. Časih je bilo videti po Ljubljani kar cele ulice tako obite, da, l. 1598. so ogradili in osamili tako celó vse krakovsko, leto pozneje pa vse šentpetersko predmestje z Blatno Vasjo vred.

Taka zaprtija je bila za vsacega pol pekla. Sredi mesta bivajoči meščan, — pa se ganiti ni mogel! Še hujše pa je bilo, da je moral vsak trenotek trepetati, kdaj mu bodo prinesli glas, da je kuga zadavila tega ali onega ljubčka iz njegove rodovine.

To je bilo neznosno! Zavoljo tega so se Ljubljanci, ki so čutili, da se oglašča kuga v njih rodovini, zbežali rajše iz mesta ter si zunaj na prostem in v svežem zraku zgradili lesene kočice in bivali v njih, da je kuga minula. Zato so bili določeni v ljubljanski okolici trije kraji: Spodnje Poljane, Golovec in Rožnik. Posebno priljubljen je bil v tem oziru Rožnik, kjer se je o kužnem času blesketala doli v mesto kočica zraven kočice.⁵⁾

Kaj ne, kdo bi si bil mislil, da je bil prijazen Rožnik nekdanj kraj tolike reve in nesreče!

Toda vrnimo se zopet k svojemu predmetu in na oni prostorček, ki ga je Praunwartova prva soproga »um Gotteswillen vergeben hat«.

⁵⁾ Podatki o ljubljanski kugi so raztrošeni po sodniških protokolih ljubljanskega mesta med leti 1579—1699.

Kdo ve, če se ni na tem v čast božjo (»um Gotteswillen«) darovanem prostorčku sezidala kmalo potem cerkev na Rožniku, toda kdaj, se ne more povedati. Valvasor jo omenja na dveh krajih ⁶⁾, a na obeh se čuti iz njegovih besedij, da se cerkvena ni zidala še le včeraj, ampak da je bila staro, vsakemu njegovih čitateljev — tudi plemenitašev po kmetih — dobro znano svetišče Naše ljube gospe. O nje starosti priča tudi to, da so jo že kakih petdeset let po Valvasorjevi smrti, 1740. leta, podrli do tal ter na nje mestu sezidali sedanjo cerkev.

Iz računov, ki so se nam ohranili o nje zgradbi ⁷⁾, izvemo, da so stali zidarji delavci, gradivo itd. do 1745. leta 5831 gl. 54 kr.

Cerkvena je spadala pod sv. Peter, kakor vsa ljubljanska okolica daleč na okoli. Bogata ravno ni bila; zemljišč ni imela drugih, kakor gozd, ki se je raztezal pod cerkvijo po južnem pobočju Rožnika do vznožja doli, kjer se nahaja sedaj gostilna »pod Rožnikom«. Nje lastnina je bilo torej le vse sedanje Lassnikovo ⁸⁾ in Drenikovo posestvo. Leta 1808. so ta gozd izmerili; obsegal je 29 oral. Rasli so v njem po največ borovci in smreke, nekaj pa tudi jelš, hrastja, kostanja in brez. ⁹⁾

Proti šentpeterski cerkvi se je nahajala ta podružnica v takem čudnem razmerju, kakor nobena druga šentpeterskih podružnic ne. Ko so leta 1785. uravnavali šentpetersko faro, je bila deželna gosposka odločila, da se naj cerkev na Rožniku zapre in opusti, nje imetje pa izroči materi cerkvi pri sv. Petru. Iz katerega utemeljenega vzroka se je to zgodilo, je težko upoznati; v aktih to ni povedano. Še najbolj verjetno se mi zdi, da se je zgodilo zavoljo tega, ker cerkev na Rožniku ni imela ni jedne pripadajoče vasi. Čemu je je bilo torej treba! Da bi je pobožno ljudstvo do tedaj ne bilo

⁶⁾ Valvasor II. 144 in VIII.

⁷⁾ Šentpeterska kronika.

⁸⁾ Jeden del Lassnikovega posestva, in sicer tisti, na katerem stoji pristava, se je takrat zval »Bogata Dolina«. (Šentpeterski arhiv.)

⁹⁾ Šentpeterski arhiv.

obiskovalo pridno, se ni moglo trditi, proti temu so pričali obili novci, ki so se nabirali v njenih pušicah. Tudi se je praznovala na Rožniku marsikaterikrat kaka cerkvena slovesnost, in po letu skotaj ni bilo nedelje ali praznika brez službe božje v nji. Ali ker šentpeterski župnik in dekan Jurij Zupan ni ugovarjal, če se opusti, storila je bila gosposka l. 1785. res, kar je bila sklenila. Dala je cerkev zapreti, nje imetje, 1238 gld. 53 kr. v gotovini, in nje »gulto«, to se pravi ves gozd doli do vzožja Rožnikovega, pa izročiti šentpeterski fari, kateri je ob enem ukazala, naj to vsoto združi z drugim svojim imetjem in ga upravlja ž njim skupno. Vendar je to naredbo preklicala deloma že naslednje leto ter velela šentpeterskemu župniku, naj naloži 850 gld. »ad fundum publicum«, to se pravi: odda naj ga verskemu zakladu, za cerkvene potreščine pri sv. Petru pa naj obdrži le še ostalih 388 gld. 53 kr.

Za cerkvico na Rožniku se pri sv. Petru niso menili odslej do malega nič več. Če je hotel biti kdo na Rožniku pri sveti maši, poskrbeti si je moral mašo sam, najeti sam duhovnika, kateri jo je bral. Celo za to se pri sv. Petru niso menili, kdo je na Rožniku cerkvenik. O neki priliki je bilo šentpeterskemu župniku poročati o tem, pri koliko njegovih podružnicah se nahajajo cerkveniki in kakošne dohodke imajo; ta je naštel natanko vse cerkvenike pri vseh svojih podružnicah, cerkvenika na Rožniku iščeš zastonj med njimi.¹⁰⁾

Razven cerkvenikovega stanovanja na vzožju Rožnikovem, na mestu sedanje gostilne »Pod Rožnikom«, ni pustila gosposka cerkvi nič nepremičnega blaga. Pa še to je dala 18. novembra 1786 prodati, a iztržila ni več, kakor 200 gld.; hišo in gozd je kupil tedanji cerkvenik Jurij Selan.

Zakaj pa niso prodali tudi cerkve, kakor se je to zgodilo z marsikatero drugo, in kar se je iz prva odredilo tudi za cerkev na Rožniku? Najbrže so izprosili med tem nekateri,

¹⁰⁾ Šentpeterska kronika.

morebiti Ljubljanci, naj se cerkvena zopet odpre; obljubili so morebiti, da jo bodo sami vzdrževali.

Ali bodi si stvar kakeršna že, gotovo je, da je bila leta 1786. cerkvena že zopet odprta.

Da se je za cerkvenikovo hišo in k nji spadajočo gozdno parcelo iztržila tudi za tedanjo veljavo denarja primeroma tako majhna vsota, samo 200 gld., imelo je svoj gotov vzrok. Na hiši in gozdu je ostala namreč neka servituta. Prodali sta se Juriju Selanu te dve stvari s pogojem, da bo opravljal on in za njim vsi njegovi nasledniki cerkveniške opravke tudi še na dalje tako, kakor jih je opravljal do tedaj, toda brez kakega plačila. Ko bi pa to dolžnost zanemarjal, pridržala si je deželna gosposka pravico, poklicati njega ali pa njegove pravne naslednike zavoljo tega na odgovor.

S to dolžnostjo je obremenjeno posestvo »Spodnji Rožnik« še dandanes.

Za cerkev na Rožniku se odslej ni brigal nihče več, niti župnik pri sv. Petru, niti gosposka. Za nje vzdrževanje je skrbel odslej Jurij Selan, pobiral denar, ki so ga prinašali pobožni ljudje v cerkvene pušice, ter pokrival ž njim stroške za vzdrževanje cerkve. Ti darovi nikakor niso bili nezatni. Cerkvenik Selan je nesel iz cerkve najbrže večkrat polno pušico domov, o čemur je izvedela morebiti tudi gosposka ter se spomnila, da cerkvenika čisto brez vsakega nadzorstva pri tem vendar le ne more pustiti, zato je imenoval šentpeterski župnik za cerkev na Rožniku dva ključarja; nadalje pa se tudi ni brigal več zanjo.

Šentpeterski cerkvi prepuščeni gozd na Rožniku je ostal pri sv. Petru do leta 1808. To leto pa ga je dala gosposka, ne vem iz katerih vzrokov, premeriti, razdeliti v osem parcel in jih 19. decembra l. 1808. prodati na javni dražbi. Kupili so jih:

Julij Kanz	11	oralov	1507	□	sežnjev	za	. 2521	gld.
Ivan Pauer	4	orale	373		»	»	. 1000	»
Avg. Dittel	5	oralov	808		»	»	. 1008	»

France Črnič	2 orala	724 □	sežnjev za	276 gld.
Jurij Mihevec	2 »	115 1/2	» »	420 »
Josip Rieger	}	3 orale	787 1/2	» »
Jurij Stepan				

Pozneje sta Črnič in Mihevec prodala svoji parceli Matiji Dreniku, pri čegar rodbini se nahajati še sedaj.¹¹⁾

Razen teh parcel se je nahajal na Rožniku, pa na drugi strani hriba, tudi gozd, katerega niso prodali, ampak si ga je šentpeterski župnik pridržal, da je jemal iz njega les za po-pravo šentpeterske cerkve, ker le-ta ni imela nobenega dru-gega gozda. Tudi gledé na ta šentpeterski gozd na Rožniku je bilo razmerje nekako čudno. Ko je dal namreč cerkveni ključar Jak. Pugovec z nabranimi milodari l. 1823. cerkev na Rožniku popraviti, posekati je dal v rečenem gozdu tudi nekaj smrek, a tacih, da gozda ni škodoval kar nič. Zavaljo tega ga je šentpeterski župnik pri gosposki naznanil. Pugovec pa se je zagovarjal, češ, ako župnik ne dovoli za cerkev potreb-nega lesa, prevzame naj jo sam v svojo oskrb, — in kresija je res odredila, da se za vzdržavanje cerkve na Rožniku jemlji les iz imenovanega šentpeterskega gozda.

V Selanovi in ključarjevi oskrbi je ostala cerkev na Rožniku do l. 1809., ko so prišli Francozje v tretjič na Kranjsko. Ko so se bližali Ljubljani, dala je naša vlada cerkev v naglici izprazniti ter pred Francozi odnesti, kar se je le odnesti moglo. Ker se Francozom ljubljanski Grad ni takoj udal, oblegali so ga z Golovca in z Rožnika. Pri tem je cerkev toliko trpela, da je bila po oblegi bolj podobna kaki razvalini, kakor pa veži božji. Zato je bila vso francosko dobo cerkev zaprta.

Ko pa so Francozje morali l. 1813. oditi, prosilo je l. 1814. več sosednih občin po svojih pooblaščenih, da se cerkev zopet odpri in služba božja prični v nji po stari navadi. Zavezale so se občine, da iz svojega preskrbe vse, česar cerkvi manjka. V dogovoru s škofijstvom je ilirski gubernij ustregel

¹¹⁾ Šentpeterski arhiv.

tej prošnji dne 12. julija l. 1814.¹²⁾ ter oskrbo cerkve izročil sinu med tem časom umrlega Selana, kateremu je bilo tudi Jurij ime, in dvema ključarjema: Mateju Slapničarju in Jakobu Kremžarju z Glinca.¹³⁾

Z doneski omenjenih občin in doneski drugih pobožnih čestilcev Matere božje se je deloma popravila prejšnja cerkvena oprava, ki se je še nahajala in bila med tem spravljena in shranjena pri sv. Petru, deloma se je omislila nova, in zopet so jeli v cerkvi na Rožniku brati sv. maše zdaj posvetni duhovniki, zdaj redovniki. Cerkev na Rožniku ni sicer frančiškankom nikoli nihče oddal ali izročil, vendar so jo po odhodu Francozov frančiškani šteli za podružnico svoje fare, zakaj stala je na zemljišču, ki je spadalo pod občino na Glinicah, Glinice pa so se nahajale v frančiškanski fari.

Pozneje so na Rožniku opravljali službo božjo oo. frančiškani časih tudi ob nedeljah ter so pobirali zdaj pa zdaj milodare za cerkvene potrebščine. Celó v obilem številu so jeli Ljubljanci zahajati na Rožnik med kongresom in po kongresu; polagoma so nabrali cerkveni ključarji toliko milodarov, da so mogli l. 1823. cerkev prav temeljito očediti in popraviti. Podjetnega cerkvenika Jurija Selana je to napotilo, da je odprl na »Spodnjem Rožniku«¹⁴⁾ gostilno, kar je bilo obema v prid, njemu samemu, cerkvi na Rožniku pa tudi. Okoli leta 1830., 1831. in 1832. so začeli Ljubljanci za svojo zabavo zahajati celó pogosto in v vedno večjem številu na »Spodnji Rožnik«¹⁵⁾; obiskovali pa so pri tej priliki radi tudi cerkev na Rožniku; zavoľo tega so se z njih milodari množili cerkveni dohodki od leta do leta.

Iz tega vzroka, in ker so se oo. frančiškani polagoma vživili v misel, da je cerkev na Rožniku njihova podružnica, obrnil se je leta 1836. tadanji frančiškanski župnik o. Felicijan Rant do deželске gosposke ter je prosil, naj se frančiškankom izroči tudi posvetno oskrbovanje ter se cerkev tudi istinito in

¹²⁾ Šentpeterska kronika.

¹³⁾ Mestni arh. fasc. 38. letnik 1836.

pravno združi z frančiškansko faro, zakaj da spada Rožnik pod frančiškansko faro, o tem menda pač ne bo nobenega dvoma več. Toda cerkvica se fari ni oddala in izročila nikoli in še sedaj ne ve živ človek, čegava je, ali frančiškanska, ali šentpeterska, ali čegava. O tej stvari za svoje mnenje vprašani šentpeterski župnik Ivan Benedičič, šteje li cerkev na Rožniku med svoje podružnice, je rekel, da ne, tudi njemu ni bila nikoli izročena. Ko so bili leta 1785. cerkev zaprli, je sploh niso bili nikomur izročili, ne njemu, ne komu drugemu, zato ker je bila za prodaj odmenjena in da se podrè ali pa prezida za kako navadno, posvetno porabo. Pozneje pa se ni niti prodala, niti podrla, in ker ni bila nikoli nikomur izročena, dandanes res nima nobenega gospodarja. Med svoje podružnice je on, šentpeterski župnik, ne šteje, ker tudi nobene pravice nima, šteti jo. Če si jo frančiškanska fara želi, naj jo le prevzame, on ne ugovarja temu kar nič, dostaviti pa mora precej pri tej priliki, ter naglaša z vso odločnostjo, da si naj frančiškani v tem slučaju ne delajo nikakih upanj, češ, da dobe ob jednem tudi isto nekdanje cerkveno imetje, katero je gosposka izročila l. 1785. njegovemu predniku Juriju Zupanu (l. 1808. prodani gozd) in katero je od tistega časa združeno z drugim imetjem šentpeterske fare.

Obrnil se je o tej stvari do škofijstva in do ljubljanskega magistrata, kateremu je bil kot občinski gosposki podrejen Rožnik. Prosil je, naj ga varujeta in branita, ako bi frančiškani zahtevali, da se jim s cerkvijo izroči tudi nekdanje njeno imetje.¹⁴⁾

Ker pa se to ni zgodilo, zato se tudi gosposka ni nič pomišljala, ampak brez ugovora ugodila Rantovi prošnji (6. aprila 1836) in mu naročila, naj ji za cerkev na Rožniku predlaga dva cerkvena ključarja. Felicijan Rant je predlagal Naceta Brenceta, hišnega posestnika v Gradišču, in Franca Čamernika, kmeta na Rožniku, menda tik cerkve št. 18., dandanes go-

¹⁴⁾ Mestni arhiv, l. c.

stilna »na Gorenjem Rožniku« (Franz Čamernik, Hausbesitzer am Rosenbachthügel. Nr. 18.) Predlagana ključarja je gosposka potrdila brez oporekanja. Ob jednom pa je dotedanjemu cerkveniku Juriju Selanu naročila tudi, da odslej ne sme več prevzemati cerkvenih dohodkov, ampak prepustiti ta posel novima ključarjema; vrhu tega naj vrne tudi onih 22 gld., ki si jih je izposodil iz cerkvene blagajnice.

Predno je o. Felicijan Rant cerkvico prevzel, prosil je, da se sestavi natančen zapisnik o vsem njenem imetju. V ta namen naj se snide posebna komisija, h kateri so povabili tudi cerkvenika Jurija Selana, češ, da je o gospodarskih razmerah cerkve na Rožniku pač on najbolj izveden in poučen, kar je bil tudi res. Vendar tudi on ni vedel vsem vprašanjem odgovora; tako n. pr. ni mogel povedati, koliko so na leto prinašali darovi, zato ker so se sproti porabljali za poprave in druge cerkvene potreščine. Pojasniti tudi ni mogel, kje je onih 1000 gld., katere je bil cerkvi naložil za sv. maše neki Josip Kočar, ali kam je izginil denar, ki ga je Boštjan Obersteiner cerkvi daroval za vzdržavanje večne luči; prejšnja cerkvenika Matej Slapničar in Jakob Kremžar pa sta bila takrat umrla že oba. Selan tudi ni mogel povedati, kdo je spravil tistih 200 gld., ki jih je njegov oče plačal za cerkvenikovo hišo in za ono gozdno parcelo.

Kar se je tikalo oskrbovanja cerkve, je bila komisija popolnoma zadovoljna ž njim. Cerkev, po odhodu Francozov vsa razdrapana, je bila sedaj v prav dobrem stanu in še celo pri nekem zavarovalnem društvu proti ognju zavarovana za 1000 gld., vrhu tega so našli pri nji še 222 gld. 40 kr. gotovega denarja. Zemljišča ni imela nobenega družega, kakor ono, na katerem je stala, (merilo je 155 kvadratnih sežnjev) in ne daleč od nje 4 orale in 1426 □ sežnjev obsegajoči smrekov gozd.¹⁵⁾ Pokrita je bila cerkev z opeko, stolp s plehom, žagrad pa s hrastovimi skodlicami. V zvoniku so viseli trije zvonovi, 12, 4 in 2¹/₂

¹⁵⁾ O tem gozdu ni bilo leta 1785. nobenega govora. Morebiti ga je cerkvi daroval kdo po tem letu.

centa težki. Tudi z notranjo opravo je bila cerkvica primeroma dobro preskrbljena, le orglje niso bile za nobeno rabo več; pa če bi tudi bile, dosti bi se bilo z njimi ne bilo opomoglo, ker so bile jako majhne, še jeden meter ($2\frac{1}{2}$) ne dolge in ravno toliko visoke.

A v dobrem stanu so bili oltarji (trije) in preskrbljeni z dobrimi pregrinjali, blazinami in svečniki. Mašnih plaščev je imela cerkev devet, med njimi jeden čisto nov plašč, dve dalmatiki s štolama in manipelnoma, 13 mašnih srajc in več raznih, deloma pozlačenih, deloma posrebrenih cerkvenih posod, kelihov, svetilk, kadilnic (celo stare oblike) itd. Vseh drobnostij naštevati se mi ne zdi umestno, pač pa omenim, da se je nahajalo pri cerkvi tudi pet starih misalov iz leta 1767., 1747., 1667., jeden pa celo iz leta 1598.

Tako je l. 1836. prevzela frančiškanska fara cerkev na Rožniku v svojo posest.

Mali zapiski.

Marijina znamenja med Ljubljano in Poljem. Pri župni cerkvi Marije Device v nebo vzete v Polju, ki je bila do l. 1783. podružnica šentpeterske župe v Ljubljani, je bila nekdanj božja pot. Ljubljančani so radi zahajali v Polje ali posamič ali sprevodoma častit čudotvorno Mater božjo. Jezuitski dnevnik omenja, da je bratovščina Matere božje brez madeža spočete, ali nemška, vsako leto sprevajala procesijo iz šentjakobske cerkve v Ljubljani, kjer je imela sedež, k Devici Mariji v Polju. Ta sprevod se je vršil večinoma na Marije snežnice dan dne 5. vel. srpana; prelagali so ga pa tudi na kak drug dan, kadar je prišla vmes kakšna zapreka, n. pr. deževno vreme. Ob 5. uri zjutraj je bral predsednik bratovščine tiho sv. mašo pri sv. Jakobu, potem se je razvrstil sprevod, katerega je vodil čestokrat kak duhovni dostojanstvenik v spremstvu dveh levitov. L. 1689. je bil sprevodu voditelj dekan in generalni vikarij Rossetti, l. 1712. kanonik in stolni župnik pl. Kušlan. Tega leta so nesli za procesijo nosila s podobo Matere božje in sprevod je poveličevala deželna godba (inter tubas Provinciae). V poljski cerkvi je bila vselej najprej propoved, potem pa peta sv. maša. Krog 11. ure, včasih še malo prej, je procesija zopet dospela

med zvonjenjem nazaj k sv. Jakobu. Pri sprevedu so svetili plemeniti mladeniči, gojenci oo. Jezuitov; izza l. 1685. pa je nehala ta navada, ker je dediča in sina nekega gôspoda Fürnpfeila, vračajočega se s procesijo iz Polja, tako prevzela vročina, da je zbolel ter deset dnij pozneje umrl.

Božja pot pri Devici Mariji v Polju se je povzdignila, odkar so l. 1711. nekateri Marijini častilci postavili med šentpetersko in med poljsko cerkvijo dvanajst znamenj predočujočih dvanajstera Marijina pota. Kratko poroča o tem Dolničar v Epitome Chronol. na 100. str. k l. 1711. takole: Dvanajstero krasnih postaj, toliko potovanj Bogorodice Device predstavljajočih, katerim ni enakih, so jeli zidati od Ljubljane do čudodelne Device M. v Polju. — Da so bila ta znamenja istega leta dograjena, posnemamo iz jezuitskega dnevnika, kjer stoji, da sta šla v torek zjutraj dne 13. vinotoka 1711 na božjo pot ob istega leta postavljenih postajah k Mariji Devici v Polje o. Schweiger in o. Haubentaller z Janezom Skerpinom, vikarjem pri sv. Petru.

Ista letnica 1711 je zabeležena tudi v naslovu knjigi, ki je izšla dve leti pozneje. Ker je ta knjiga, izdana v proslavo Marijinih postaj, sedaj že jako redka, omenjamo jej tu popolni naslov in vsebino: Treuer Gesähet | Auff der | Allergrößteeligen Reiß in | die Freudige Ewigkeit, | Oder | Zwölff | Marianische Weeg, | Umb | Erhaltung einer glückseligen | Sterb- | Stundt: | Durch | Zwölff STATIONEN, oder | Kirchfahrts-Säulen | Welche erstlich, und ursprünglich zu Lay- | bach in Krain | von der Pfarr-Kirchen S. Petri, | zu der wunderthätigen Mutter Gottes | Maria in Feld: | Auff angeben eines Gottseligen | und fromen | Mysta-Mariophili im Jahr 1711 ruhmwürdig | auffgericht worden. | Vorbey anzumercken | daß denen Ge- | bettern bey gedachten STATIONEN, die täg- | liche Andacht zu der Seeligsten Mutter Gottes | Maria Monatweiß begehret worden. | Cum Licentia Superiorum. | (Črta.) Laybach | bey Joh Georg Mayr | Landt. Buchd. 1713. Mala 8°, str. 38 nepag. + 439. Knjiga je posvečena tedanjemu ljubljanskemu škofu Francu Karolu grofu Kaunitzu, čegar grb se nahaja na naslovnega lista drugi strani. Za posvečenjem (8 str.) je predgovor, ki nam pojasnuje postanek dvanajstih postaj. Neznani pisatelj poroča, da je pred nekaterimi leti razodela nebeška kraljica nekemu blagemu, Marijo ljubečemu in častečemu duhovniku, da bi bilo njenemu Sinu in njej jako povšeči, ko bi v izpodbujih vseh Marijinih častilcev vpodobil dvanajst skrivnostnih Marijinih potov v ravno tolikih znamenjih, da bi premišljuječ Marijina pota sami radi hodili po njenih stopinjah. »Zato so se tukajšnji odlični duhovniki in svetni gospodje združili ter v znak posebne ljubezni in časti do brezmadežne Matere božje postavili teh dvanajst Marijinih potov v umeteljnih krasnih znamenjih, in sicer ob istem zelenem poljskem potu, ki vodi od tukajšnjega glavnega mesta k čudotvorni božji veži Marija v Polju ime-

novani, da bi dobili vse božje milosti po premilostivi in premočno Marijini prošnji.«

Knjiga „*Truer Gefähr*“ ima dva dela. V prvem delu so molitve za posamične postaje. Med nepaginovane liste so vdele podobe dvanajstih Marijinih potov. Samo pri četrti postaji manjka slike v muzejskem izvodu te knjige. Te podobe — medorezi v rokokoobliki — se nahajajo v mnogih izvodih v šentpeterskem župnem arhivu, kjer se hranijo še medorezne plošče za natiskavanje teh slik. Pod prvo podobo stoji umetnikovo ime: B. Kenckel sc: Vienn. Drugi del knjige (439 paginovanih str., v muzejskem izvodu nedostaje str. 193—432) prinaša za vsak dan v letu kratek životopis kakega svetnika Marijinega častilca, potem je opomnja, naj se moli vsakdanja molitev za čast Matere božje, natisnjena v berilu za 1. dan prosinca, na to stoji sklep za izvršitev kakega dobrega dela, vzdihljaj k Mariji, naposled pa vprašanje.*) Ta knjiga je rabila udom bratovščine Matere božje z imenom: »Pomoč umirajočih«, ki je imela svoj oltar v cerkvi sv. Petra ter bila oblagodarjena z odpustki od papeža Klemen XI. s pismom z 19. malega srpana 1713. Bratje in sestre te bratovščine so obiskavali Marijine postaje ter opravljali pri njih v knjigi „*Truer Gefähr*“ napisane molitve. Kdor pa ni znal brati, obmolil je pri vsaki postaji po 3 očenaše in 3 češčenasimarije.

Dandanašnji že davno ni več omenjene bratovščine, od nekdanjih Marijinih znamenj pa se nahajajo le še slabo ohranjeni ostanki. Oglejmo si jih!

Prva postaja — prva pot Marijina iz očetove hiše nazareške v Jeruzalem — je stala pred šentpetersko cerkvijo ob severozapadnem voglu pokopališkega ozidja. To znamenje so podrli pred kakimi 37. leti, ko so razširjali cesto proti Zalogu.

Druga postaja je v Vodmatu blizu Županove hiše ob stari cesti. Prvotna slika je predočevala drugo Marijino pot po poroki iz jeruzalemskega templja v Nazaret. Sedaj je vpodobljena v tem znamenju poroka

*) Nekatera vprašanja sezajo daleč preko meje bogoslovske znanosti n. pr. k 6. dnevu prosinca: Mit was vor einer Sprach | die 3. Weise mit Maria der Mutter Gottes geredet? k 15. dnevu prosinca: Welche Farb in der Kleidung Mariae | da sie auff Erde lebte | die beliebteste ware? k 1. dnevu sušca: was Ursach die mitter Eyß | oder Buchstab I im Namen Mariae lang außgesprochen wird; k 17. dnevu sušca: Ob die seeligste Jungfrau der Music kundig ware? k 17. dnevu malega travna: Ob die seeligste Jungfrau uuterm Kreuz stehend die Rechte oder linke Seiten gehalten habe? k 29. dnevu velikega travna: Ob die Milch | mit welcher die seeligste Jungfrau Christum gesäuget | übernatürlich war? itd.

Marijina, pa tudi od te podobe se še komaj poznajo obrisi. Ta postaja, kakor vse nastopne razven 9., ima obliko zmagoslavnih vrat, na katerih zazidanem ozadju se nahaja na presno slikana podoba. To znamenje je visoko 4 m 53 cm, široko 2 m 45 cm (visokost odprtine 2 m 76,5 cm, širokost 1 m 27 cm, globokost 59,5 cm). Isto razmerje je približno tudi pri ostalih znamenjih.

Tretja postaja stoji ob stari cesti blizu Slapničarjeve hiše na Selu 75 korakov proč od sedanje zaloške ceste. Ta postaja je bila nekdanj posvečena tretji Marijini poti: iz Nazareške hišice čez gore k sv. Elizabeti. Sedanja slika na presno pa predočuje Marijino oznanjenje, pod strešnim obokom je manjša slika Boga očeta z angelji. To je delo rajnega Wolfa z l. 1872. Marijino podobo je baje posnel po sliki, nahajajoči se v vojaški bolnici, bivši poprej v domači kapeli v Virantovi hiši. Tretja postaja je sedaj najlepše znamenje te skupine.

Četrte postaje ni. Porušili so jo pred kakimi 73. leti. Stala je nasproti sedanjemu karmeliškemu samostanu na Selu pri Marenčičevem domu. Ohranjene medorezne podobe pričajo, da je bila ta postaja posvečena četrti Marijini poti: iz Nazareta v Betlehem.

Peta postaja je v Mostah ob zaloški cesti poleg hiše št. 21. Prazno znamenje — skozi novi omet se na levem stranskem zidu še poznajo stari okraski, slikani na presno. Tu je bila nekdanj vpodobljena peta Marijina pot, ki jo je storila iz Betlehema v Jeruzalem nesoča Jezusa darovat.

Šesta postaja stoji, kjer se pot na Fužine odcepi od zaloške ceste. To znamenje, ki je bilo pred nekaterimi leti prenovljeno, nas spominja šestega Marijinega potovanja: bega v Egipt. Na čelu pod strešico je Marijin monogram. Podoba na presno nima umeteljne vrednosti.

Sedma postaja, ki sameva na pašniku na moščanski »gmajni« na Brinju, je jako zapuščena. V na novo ometanem znamenju ni bilo pred dvema letoma, ko je podpisanec obiskal te postaje, nobene slike, viselo je ondudaj samo borno razpelo in poleg njega dva prazna okvira. Nekdanj so se spominjali pobožni molilci tu sedme Marijine poti: njene vrnitve iz Egipta v Nazaret.

Osma postaja je na Studencu poleg lesene, s slamo krite hiše »pri Brajdežu«. Prenovljena je bila pred sedemnajstimi leti, kakor kaže podpis: »Osma pot D. Mariji (sic!) | s (sic!) 12 letnim Jezusam (sic!) | v Jeruzalem. 1881.« Zgoraj je Marijin monogram, spredaj stara železna ograja.

Deveta postaja stoji v isti vasi, toda od l. 1875. ne več na starem prostoru, nego za par korakov bliže Gromove hiše št. 13. Staro znamenje je razpadlo in tedaj so sosedje na svoje troške postavili novo, ki je nekoliko nižje od ostalih in ima tudi različno obliko. Olnjata slika napresno je slabo izgotovljena in slabo ohranjena.

Deseta postaja je ob cesti na Slapu nasproti hišama št. 33. in št. 2. Nova neumeteljna slika na presno je povzeta po stari medorezni podobi predočujoči deseto Marijino pot na svatovščino v Kano Galilejsko. Jednajste Marijine hoje nas spominja

Jednajsta postaja z napisom pod sliko: »Marija spremlja | svojiga (sic!) sina Jezusa | na goro Kalvarijo«. Kakor kaže letnica, je bilo to znamenje prenovljeno l. 1879. Dviga se blizu prejšnje postaje kakih deset korakov proč od ceste. Med cesto in znamenjem sta dve kameniti stopnjici.

Dvanajsta postaja je v Polju pred cerkvijo. Pod podobo, ki je iz novejšje dobe in že precej poškodovana, stoji napis: »Marija spremlja Jezusa na | oljsko goro, ko gre v nebesa«. Spredaj je železna ograja, zgoraj Marijin monogram. Razven devete je poslednje postaje slikal bajé Jurij Tavčar.

Zadnja postaja te krasno zasnovane skupine je poljska cerkev, kjer je veliki oltar posvečen poslednji Marijini poti — njenemu vnebovzjetju.

Nekdanje procesije o Mariji snežnici k Devici Mariji v Polje so že davno nehale. Poslednjikrat je šel sprevod na omenjeni praznik iz Ljubljane v Polje l. 1754. Naslednje leto pa je šla procesija iz jezuitske cerkve mesto v Polje k Uršulinkam. V jezuitskem dnevniku stoji opomnja k 5. dnevu velikega srpana 1755, ki nam pojasnuje vzrok, zakaj se je predejala ta procesija — dnevničar meni, da zato, ker je v Polje predaleč. (Fer. III. hor. 7^a Eduxit supplicationem ad Monialium S. Urfulae templum Prases Congregationis germanicae ob festum S. Mariae ad Nives, alias in Mariafeld educi solitam: quae autem ob nimiam distantiam in posterum amplius non ducetur.) Od nekdanje božje poti pri Devici Mariji v Polju ni ostalo drugega, kakor da prihajajo vsako leto v četrtek po velikem šmarnu nekako društveno tja ljubljanski peki in da so po stari navadi še ob nedeljah med šmarnimi mašami litanije Matere božje in ob 10. uri sv. maša z blagoslovoma (poročilo g. župnika M. Kolarja).

Ob zaloški cesti samevajo ostanki Marijinih znamenj čakajoči razpada ali obnovitve. Pisalec teh vrstic jim želi poslednje. Preč. gospoda župnika, ki sta tako brižno poskrbela za obnovitev svetišč sv. Petra v Ljubljani in Device Marije v Polju, se gotovo potrudita, da se obnovi in oživi nekdanja lepa zveza med njijinima cerkvama — dvanajst Marijinih postaj med Ljubljano in Poljem.

I. Vrhovnik.

Izdaje in zalaga »Muzejsko društvo za Kranjsko.«

Natisnili J. Blasnikovi nasledniki v Ljubljani.